

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора економічних наук, професора

Кіся Святослава Ярославовича

на дисертаційну роботу **Семенова Антона Олеговича**

на тему «**Оцінювання безпеки розвитку людського капіталу**»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується поєднанням глибоких структурних трансформацій, воєнних викликів, демографічних втрат, посилення міграційних процесів та зростання конкуренції за висококваліфіковані трудові ресурси. За таких умов людський капітал виступає не лише фактором економічного зростання, а й стратегічною основою відновлення країни, її інноваційної спроможності та довгострокової конкурентоспроможності. Саме якісні параметри людського капіталу визначають продуктивність економіки, рівень технологічного розвитку, стійкість соціально-економічних систем і здатність до адаптації в умовах нестабільності.

Водночас посилення ризиків зовнішнього та внутрішнього характеру безпосередньо впливає на процеси формування, відтворення та використання людського капіталу. Погіршення демографічної ситуації, втрати трудового потенціалу, зниження доступності освітніх та медичних послуг, дисбаланси на ринку праці, зростання соціальної нерівності формують загрози його сталому розвитку. У таких умовах особливого значення набуває забезпечення безпеки розвитку людського капіталу як передумови економічної стабільності та соціальної згуртованості.

Для держави, що перебуває у фазі воєнного протистояння та одночасної підготовки до повоєнної реконструкції, питання збереження та нарощування людського капіталу стає визначальним стратегічним завданням. Ефективна соціально-економічна політика потребує надійного аналітичного інструментарію, здатного своєчасно ідентифікувати ризики,

оцінити рівень безпеки розвитку людського капіталу та визначити напрями управлінського впливу для мінімізації загроз.

З огляду на вищезазначене, дисертаційне дослідження Семенова Антона Олеговича, спрямоване на формування теоретико-методичних засад оцінювання безпеки розвитку людського капіталу, є вкрай актуальним у сучасних соціально-економічних умовах та має важливе значення для забезпечення стійкого розвитку національної економіки.

2. Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами

Робота виконувалася відповідно до планів наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, зокрема у роботу покладено науково-теоретичні та практичні розробки, виконані у межах науково-дослідних тем: «Організаційно-інформаційне забезпечення оцінювання людського капіталу підприємства» (номер державної реєстрації 0125U001312); «Науково-методичне забезпечення управлінської діяльності в умовах кризового та воєнного стану» (номер державної реєстрації 0122U201259); «Соціально-економічні аспекти управління персоналом в умовах загроз людського розвитку» (номер державної реєстрації 0123U103881).

Викладені науково-практичні результати за цими науковими дослідженнями подані у дисертаційній роботі. Таким чином, обрана тема не лише відображає актуальні наукові пріоритети університету, а й поєднує теоретичні засади з прикладними науковими рішеннями.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Зміст дисертаційної роботи свідчить про належний рівень теоретичної та методичної обґрунтованості сформульованих наукових положень, висновків і практичних рекомендацій. Дослідження характеризується чіткою структурною логікою, послідовністю викладу матеріалу та внутрішньою узгодженістю всіх його складових. Поставлена мета конкретизована у системі взаємопов'язаних завдань, розв'язання яких забезпечило комплексне розкриття проблематики оцінювання безпеки розвитку людського капіталу.

Теоретичне підґрунтя роботи сформовано на основі системного аналізу сучасних економічних концепцій розвитку людського капіталу та безпекових підходів до управління соціально-економічними процесами. Автором продемонстровано вміння критично осмислювати наукові позиції, узагальнювати їх та формувати власні концептуальні висновки. Методологічна база дослідження відповідає поставленим завданням і забезпечує наукову коректність отриманих результатів.

У роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, серед яких системний та структурно-логічний аналіз, економіко-статистичні методи, методи інтегрального оцінювання, індексний підхід, методи порівняльного аналізу та графічної інтерпретації результатів. Застосування зазначеного інструментарію дозволило забезпечити багатовимірність оцінювання безпеки розвитку людського капіталу та підвищити аналітичну достовірність висновків.

Емпірична база дослідження є достатньою та репрезентативною, що підтверджується використанням офіційних статистичних даних, аналітичних матеріалів державних і міжнародних інституцій, а також нормативно-правових документів у сфері соціально-економічної політики. Отримані результати ґрунтуються на обробці значного масиву інформації та відповідають вимогам наукової достовірності.

Висновки дисертаційної роботи логічно випливають із проведеного дослідження, узгоджуються з поставленими завданнями та відображають досягнення заявленої мети. Запропоновані рекомендації мають прикладний характер, є методично вивіреними та можуть бути використані при формуванні політики забезпечення безпеки розвитку людського капіталу.

Загалом дисертаційна робота демонструє високий рівень наукової аргументованості та переконливості, що дає підстави визнати наукові положення, висновки і рекомендації достатньо обґрунтованими та достовірними.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз основних наукових результатів, сформульованих у дисертації, дозволяє зробити висновок про їхню внутрішню логічність, методичну обґрунтованість та системний характер. Положення, віднесені автором до

елементів наукової новизни, є взаємопов'язаними та спрямованими на поглиблення теоретико-методичних засад оцінювання безпеки розвитку людського капіталу в умовах соціально-економічних трансформацій.

Науковим здобутком дисертанта, що дістав подальшого наукового розвитку, є уточнення та поглиблення визначення поняття «безпека розвитку людського капіталу». Автор трактує її як стан динамічної рівноваги процесів самоінвестування та зовнішнього інвестування, спрямованих на збереження і підвищення рівня здоров'я, особистісних та професійних характеристик людини або соціальної групи на різних економічних рівнях, результатом чого є ефективна реалізація людського потенціалу за мінімального впливу загроз. Такий підхід дозволяє інтегрувати інвестиційну, відтворювальну та безпекову складові розвитку людського капіталу, розширюючи традиційне розуміння цієї категорії як виключно економічного ресурсу.

Для зміцнення наукового підґрунтя основних теоретичних положень дисертації автором обґрунтовано критерії вибору підходу до оцінювання людського капіталу з урахуванням рівневої диференціації (нано-, мікро-, мезо- та макрорівень). На відміну від усталених підходів, запропоновано враховувати специфіку об'єкта та масштабу аналізу, що підвищує релевантність застосовуваних методик і забезпечує їх адаптивність залежно від стратегічних цілей оцінювання.

Суттєвим здобутком є удосконалення системи показників безпеки розвитку людського капіталу на регіональному рівні, яка характеризується оптимізованим кількісним складом без зниження інформативності та адаптацією до умов обмеженості статистичних даних у періоди соціально-економічних потрясінь. Доповнення системи показниками соціальної вразливості населення, користування послугами Інтернет з метою навчання і освіти, доступу здобувачів до очної форми навчання та рівня трудового захисту дозволяє комплексніше враховувати соціальні й інституційні ризики, що впливають на безпеку розвитку людського капіталу.

Окрему увагу автор приділяє вдосконаленню процедури агрегування первинних показників Індексу безпеки розвитку людського капіталу на основі застосування методу ентропії К. Шеннона. На відміну від підходів, що передбачають експертне визначення ваг або їх рівномірний розподіл,

запропонована процедура враховує варіативність та інформаційну значущість кожного показника в межах аналізованого періоду, що підвищує об'єктивність інтегральної оцінки та дозволяє визначити індикатори з найбільшим впливом на стан безпеки розвитку людського капіталу.

Заслуговує на увагу розвиток підходу до інтегрального оцінювання рівня безпеки розвитку людського капіталу в Україні на основі запропонованої системи показників і процедури їх агрегування. Проведений аналіз дав можливість простежити динаміку змін, виявити критичні дисбаланси та окреслити структурні чинники, що формують ризики безпеки розвитку людського капіталу в умовах соціально-економічних потрясінь.

Вагомим результатом роботи є удосконалення організаційного забезпечення оцінювання безпеки розвитку людського капіталу шляхом формування координаційних механізмів та впорядкування інформаційних потоків між суб'єктами оцінювання. Обґрунтовано необхідність інтеграції інституційної, інформаційної та комунікаційної складових процесу оцінювання, що сприяє підвищенню узгодженості дій учасників та ефективності прийняття управлінських рішень.

Суттєвим доповненням до теоретико-методичного інструментарію є розвиток підходів до аналізу реалізації державної політики у сфері фінансування безпеки розвитку людського капіталу, що передбачає виокремлення інтервальних меж достатності бюджетного ресурсного забезпечення. Це дозволяє визначати оптимальні обсяги фінансування, за яких формується належний рівень безпеки розвитку людського капіталу, та підвищує обґрунтованість управлінських рішень у сфері соціально-економічної політики.

Проаналізовані положення наукової новизни є актуальними, обґрунтованими, відповідають меті і завданням роботи, що свідчить про їх досягнення

5. Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Теоретична цінність отриманих наукових результатів полягає в узагальненні та розвитку теоретичних положень, розробленні методичних

підходів і прикладних рекомендацій щодо оцінювання безпеки розвитку людського капіталу на різних економічних рівнях за рахунок уточнення сутності поняття «безпека розвитку людського капіталу», обґрунтування критеріїв вибору підходів до його оцінювання з урахуванням рівневої диференціації, формування системи показників Індексу безпеки розвитку людського капіталу, удосконалення процедури їх агрегування на основі методу ентропії К. Шеннона, а також розроблення організаційного забезпечення процесу оцінювання в умовах соціально-економічних потрясінь.

Практична цінність положень дисертації підтверджується їх застосуванням у діяльності українських підприємств та організацій, зокрема: у діяльність ТОВ «Український науково-дослідний інститут оборонних технологій» (довідка № 2509-01 від 25.09.2025 р.) впроваджено методичний підхід до оцінювання безпеки розвитку людського капіталу та технологію діагностики його стану із застосуванням інтегрального Індексу; у діяльність ТОВ «Центр знешкодження вибухонебезпечних предметів та рекультивачії» (довідка № 38/ак від 01.09.2025 р.) впроваджено рекомендації щодо визначення ключових напрямів розвитку персоналу та формування пріоритетів зміцнення кадрового потенціалу в умовах кризових обмежень.

Отримані здобувачем основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи використані для забезпечення освітнього процесу на кафедрі соціальної економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при викладанні дисциплін «Стратегічне управління людським капіталом», «Кадрова безпека», «Управління персоналом», «Економіка праці і соціально-трудова відносини», «Соціальна безпека» для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти за спеціальностями «Економіка» та «Соціальне забезпечення» (довідка № 25/86-07-90 від 18.11.2025 р.).

6. Повнота відображення висновків і пропозицій дисертації в опублікованих здобувачем роботах

Кількість, обсяг та якість опублікованих праць відповідають вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії

та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

Результати дослідження опубліковані у 9 наукових працях. З них 1 стаття опублікована у вітчизняному науковому виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз, у тому числі Web of Science; 4 статті – у наукових фахових виданнях України, що включені до інших міжнародних наукометричних баз даних; 4 публікації – у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 4,08 друк. арк., з яких особисто здобувачу належить 2 друк. арк.

Результати наукового дослідження пройшли апробацію на 4 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Крім того, у всіх спільних публікаціях здобувач має визначений і достатній особистий внесок, що відображено у списку наукових праць, поданому в дисертації.

7. Академічна доброчесність

Результати аналізу дисертаційної роботи Семенова свідчать про повне дотримання ним принципів академічної доброчесності. У ході перевірки не встановлено жодних фактів академічного плагіату, фальсифікації чи фабрикації наукових положень, результатів або висновків.

Дисертаційне дослідження виконано самостійно з коректним використанням джерел наукової інформації, що підтверджується результатами перевірки роботи за допомогою спеціалізованих програмних засобів та аналізом змісту поданих матеріалів.

8. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація Семенова А.О. має традиційну структуру: містить анотації українською та англійською мовами, список опублікованих праць, зміст, вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел до кожного розділу, загальні висновки та додатки. Робота виконана у науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності відповідно до поставленої мети та завдань дослідження. Структура

дисертації є цілісною та внутрішньо узгодженою, що забезпечує послідовне розкриття теоретичних, методичних і прикладних аспектів проблематики оцінювання безпеки розвитку людського капіталу.

Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами), а також положенням Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Оцінюючи в цілому позитивно та визнаючи достатньо високий рівень розробки теоретичних положень та методичних підходів, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно відмітити, що деякі положення викликають дискусію:

1. Визнаючи обґрунтованість адаптації запропонованої системи показників безпеки розвитку людського капіталу (с. 122) до умов обмеженої офіційної статистичної інформації, слід зауважити, що воєнний стан формує якісно нові загрози для розвитку людського капіталу (вимушена міграція, порушення освітньої безперервності, психологічні наслідки бойових дій, руйнування соціальної інфраструктури), які не повною мірою відображені у межах запропонованих кількісних індикаторів. У зв'язку з цим доцільним виглядало б розширення системи оцінювання шляхом включення додаткових проксі-показників або якісних параметрів, що дозволило б більш повно врахувати специфіку воєнних ризиків.

2. Підтримуючи проведене автором якісне оцінювання Індексу безпеки розвитку людського капіталу в Україні (с. 163–170), доцільно було б посилити міжнародну релевантність дослідження шляхом включення стислого компаративного аналізу з країнами Східної Європи, що мають подібні соціально-економічні умови. Зіставлення 3–5 держав за ключовими показниками індексу (освіта, зайнятість, соціальна вразливість, охорона здоров'я) на основі даних World Bank, ILOSTAT чи Eurostat дозволило б чіткіше окреслити національні дисбаланси та потенціал запозичення ефективних практик.

3. У роботі обґрунтовано визначено напрями підвищення безпеки розвитку людського капіталу для регіонів, що постраждали внаслідок війни (с. 177–178), зокрема щодо відновлення інфраструктури, підтримки зайнятості та реабілітації постраждалих осіб. Водночас доцільним було б більш детально конкретизувати механізми практичної реалізації цих заходів для окремих соціально вразливих груп населення (внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, осіб з інвалідністю, молоді), з урахуванням їхніх специфічних потреб, джерел фінансування та відповідальних інституцій. Така деталізація посилила б адресність і прикладну спрямованість запропонованих рекомендацій.

4. Позитивно оцінюючи комплексність запропонованих автором заходів щодо забезпечення безпеки розвитку людського капіталу, доцільно зауважити, що робота набула б більшої завершеності за умови окремого систематизованого аналізу ризиків їх впровадження. У дисертації переконливо обґрунтовано необхідність відповідних рішень, проте недостатньо розкрито можливі фіскальні, інституційні та регіональні обмеження, а також потенційні ризики цифрової нерівності. Включення елементів сценарного або ризик-аналізу дозволило б підвищити практичну визначеність та управлінську прикладність запропонованих рекомендацій.

5. Автором запропоновано модель оптимізації організаційних процесів оцінювання безпеки розвитку людського капіталу, яка відзначається структурною логікою, внутрішньою узгодженістю елементів та концептуальною завершеністю (с. 216). Водночас доцільним виглядало б розширення дослідження шляхом демонстрації її адаптації до умов різних типів регіонів – економічно стабільних, депресивних або посткризових. Проведення імітаційного моделювання чи апробації на прикладі регіонів із різною ресурсною забезпеченістю, інституційною спроможністю та соціально-економічною структурою дозволило б оцінити чутливість моделі до територіальних відмінностей, виявити можливі модифікації організаційних процедур та підвищити переконливість висновків щодо її універсальності й практичної придатності в реальних управлінських умовах.

Проте, вважаємо, що висловлені вище зауваження істотно не знижують теоретико-методичної та науково-практичної значущості, обґрунтованості та достовірності авторських напрацювань і, відповідно,

не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Семенова Антона Олеговича.

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота Семенова Антона Олеговича на тему «Оцінювання безпеки розвитку людського капіталу», що подана здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки є завершеною науковою працею. Дисертація містить наукову новизну та практична цінність. У дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.

Структура та зміст дистанційної роботи повною мірою розкриває тему наукового дослідження та відповідає спеціальності. Дисертація відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44, а її автор – Семенов Антон Олегович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
директор інституту післядипломної
освіти Івано-Франківського
національного технічного університету
нафти і газу

Святослав КІСЬ

Підпис засвідчую:

Підпис(и)	Святослава КІСЯ
посвідчую	
Учений секретар ІФНТУНГ	<i>В. Хоміш</i>
«__»	20__ р.